

РЕЗЮМЕ

В статье приведены данные об эффективности схемы лечения кист яичников у кобыл. Исследования проведены в ТОО «Байсерке-Агро» расположенной в Талгарском районе Алматинской области и в конском заводе «Ахал-Теке» расположенной в Енбекшиказахском районе Жамбылской области. В период 2018-2019гг были исследованы 132 кобылы, из них у 19 голов выявлены фолликулярная киста. Кобыл с диагнозом киста разделили условно на три группы. Для лечебных целей вместе с лекарственными средствами использовали лазер. Для диагностики эффективности лечения использовали ректальные и УЗ исследования. Применяли три метода лечения. Лечение длилось 10 дней. Кобыл с кистами в яичниках разделили на три группы. В первой группе было 6, во второй группе 6 и в третьей группе 7 животных. В результате лечения кобыл с диагнозом «фолликулярная киста яичника», относительно эффективнее оказалась схема включающая Овариовит, Фертагил, Магэстрофан, 5% АСД-2ф, применение Лазера и 15 км интенсивной прогулки, по сравнению с другими схемами лечения. После лечения, кобыл пришедших в охоту осеменяли и в результате исследования через 2 месяца, у 5 кобыл выявлена беременность.

RESUME

The article provides data on the effectiveness of the treatment regimen for ovarian cysts in mares. The studies were carried out in LLP "Baysyerke-Agro" located in the Talgar region of the Almaty region and in the horse farm "Akhali-Teke" located in the Enbeshikazakh region of the Zhambyl region. In the period 2018-2019, 132 mares were examined, of which 19 heads were found to have a follicular cyst. Mares diagnosed with a cyst were divided conditionally into three groups. For medicinal purposes, a laser was used along with drugs. To diagnose the effectiveness of treatment, rectal and ultrasound studies were used. Three treatments were used. The treatment lasted 10 days. Mares with cysts in the ovaries were divided into three groups. In the first group there were 6 animals, in the second group 6 and in the third group 7 animals. As a result of treatment of mares with a diagnosis of follicular ovarian cyst, the scheme including Ovariovit, Fertagil, Magestofan, 5% ASD-2f, the use of Laser and 15 km of intensive walking, was relatively more effective than other treatment regimens. After the treatment, the mares that came to hunt were inseminated and as a result of the study after 2 months, 5 mares were found to be pregnant.

УДК 619:616.995.1:636.7

Рахимова А. Н., магистрант

Шалменов Ш. М., ветеринария ғылымдарының докторы, профессор, ғылыми жетекші
Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті, Орал қ.

ОРАЛ ҚАЛАСЫ ИТТЕРІНІҢ ГЕЛЬМИНТОФАУНАСЫ

Аннотация

Етқоректілердің инвазиялық аурулары арасында ең көп таралған гельминтоздар, олардың кейбіреулері антропоноздар, тек жануарлардың денсаулығына зиян келтіріп қана қоймай, сонымен қатар адамдарға қауіп төндіреді. Соңғы жылдары адамдар мен жануарларға ортақ гельминтоздармен ауыратын адамдардың саны күннен – күнге артууда.

Соңғы кездері иттен жұғатын гельминтоз ауруларының көбеюі қалалық, қала аймағындағы және жеке үйлерде өлген және сойылған малдың жарамсыз ағзаларының уақытында жойылмауы басты себеп. Иттер өлексесінің көмілмеуіне мүмкіндік туғызуы сонымен қатар олардың тиісті малдәрігерлік тексеруден түбегейлі өткізілмеуі, қала, қала аймағындағы үй иттерінің есепке алынбауын да жатқызуға болады. Бұралқы иттердің көбеюі де әсер етеді. Осыны ескере отырып бұл бағыттағы зерттеу жұмыстары мен мал дәрігерлік шараларды жүргізудің маңыздылығы жоғары болуы шарт. Сондықтан эпизоотологиялық жағдайды білу, диагнозды уақтылы және дұрыс қою және терапияның тиімді әдістерін қолдану өзекті болып табылады. Иесіз иттерді ұстау және оқшаулау кезінде жоспарлы дегельминтизация жұмыстарын, халық арасында санитарлық – профилактикалық іс-шараларды жоғары деңгейде жүргізу етқоректілердің арасындағы гельминтоздардың таралуын азайтуға мүмкіндік береді. Гельминтоздардың таралуын, инвазияның экстенсивтілігі мен интенсивтілігін, сондай-ақ жас және маусымдық динамикасын зерттеу Орал қаласында ет қоректі жануарлар гельминтоздарының эпизоотологиясын және инвазиялық аурулардың эпидемиологиясын тануда қажет. Бұл қаңғыбас жануарлар санының өсуіне, қоршаған орта объектілерінің гельминт жұмыртқаларымен жоғары ластануына және халықтың санитарлық деңгейінің төмендігіне

байланысты орын алады. Халықты зооантропоноздардан қорғау үшін олардың алдын алу және етқоректі жануарларды емдеу қажет. Иттердің гельминтоздарына қарсы профилактикалық іс-шаралар етқоректілер гельминттерінің түрлік құрамын білуге негізделген. Сондықтан жоғарыда айтылған өзекті мәселелер бойынша біздің жұмысымыздың мақсаты Орал қаласы бойына таралған иттердің гельминтофаунасын анықтау болып табылады. Мақалада Батыс Қазақстан территориясы бойынша иттердің гельминтофаунасы көрсетілген. Зерттеу жұмыстары иттердің 3 категориясы бойынша жүргізілген. Зерттеу барысында флотациялық Фюллеборн, Котельников-Хренов әдістері қолданылды.

Түйінді сөздер: гельминтофауна, нематод, цестод, иттер, гельминт, флотациялық әдіс

Кіріспе. Қазіргі таңдағы өзекті мәселелердің бірі иесіз иттердің көбеюі болып отыр. Иттер гельминттермен өте қарқынды залалданады. Осы гельминттердің ішінде адам денсаулығы үшін де қауіпті гельминтоздар кездесіп отыр. Иесіз иттердің қарқынды өсуі қоршаған ортаны ластап қана қоймай, адамдарға да зиянын тигізуде. Батыс Қазақстан облысы бойынша гельминтологиялық жарып-сою бойынша зерттелген 165 иттен гельминттің 11 түрі анықталған, оның ішінде 4 түрі нематод, цестод 6, трематод 1 [1]. Батыс Қазақстан облысының ауылдық жерлеріндегі иттерді гельминтологиялық жарып-сою арқылы тексеру нәтижесінде гельминттің 11 түрімен залалданған. Оның ішінде 7 түрі адам үшін қауіпті екендігі анықталған [2].

Ақмола облысы бойынша 112 итке гельминтологиялық жарып – сою және копроовоскопиялық әдістермен зерттеу жүргізіліп, нәтижесінде гельминттің 6 түрі кездесетіндігі анықталған [3]. Алматы қаласы бойынша 52 итті гельминтологиялық жарып-сою тексеру, 1448 итті диагностикалық дегельминтизация әдісі бойынша тексеру нәтижесінде гельминттің 7 түрі кездескен. Оның бесеуінің эпидемиологиялық мәні бар екендігі анықталған [4]. Алматы қаласындағы 694 иесіз иттерді К.И.Скрябин ұсынған гельминтологиялық жарып – сою әдісі арқылы зерттеу нәтижесінде иесіз иттерден гельминттің 6 түрі анықталған [5]. Аулие – Ата (қазіргі Тараз) қаласы иттерінде гельминттің 12 түрі кездескен: *T.canis*, *T.leonina*, *A.caninum*, *D.caninum*, *U.stenocephala*, *Spirocercra lupi*, *Dirofilaria immitis*, *T.vulpis*, *T.hydatigena*, *T.pisiformes*, *M.multiceps*, *A.alata* [6].

Батыс Қазақстан облысы Казталов ауданы иттерінің гельминтофаунасын анықтау мақсатында 17 итке зерттеу жүргізілген, оның 16-сы гельминттің 5 түрімен залалданғаны анықталған [7].

Ресей мемлекетінің Европалық бөлігі иттерінің гельминтофаунасын анықтау мақсатында гельминтологиялық жарып-сою әдісімен ауылдық жердегі зерттелген 68 фермерлік иттердің 17 түрімен, ауылдық жердегі зерттелген 97 иесіз иттердің 18 түрімен, қалалық жердегі зерттелген 137 иесіз иттердің 20 түрімен, қалалық жердегі 111 үй итінің 13 түрімен залалданғаны анықталған [8]. Волгоград облысы бойынша иттердің 21 түрі кездескен, оның ішінде 9 түрі нематод, 9 түрі цестод, 3 түрі трематод. 9 түрі зооантропонозды гельминт екендігі анықталған [9].

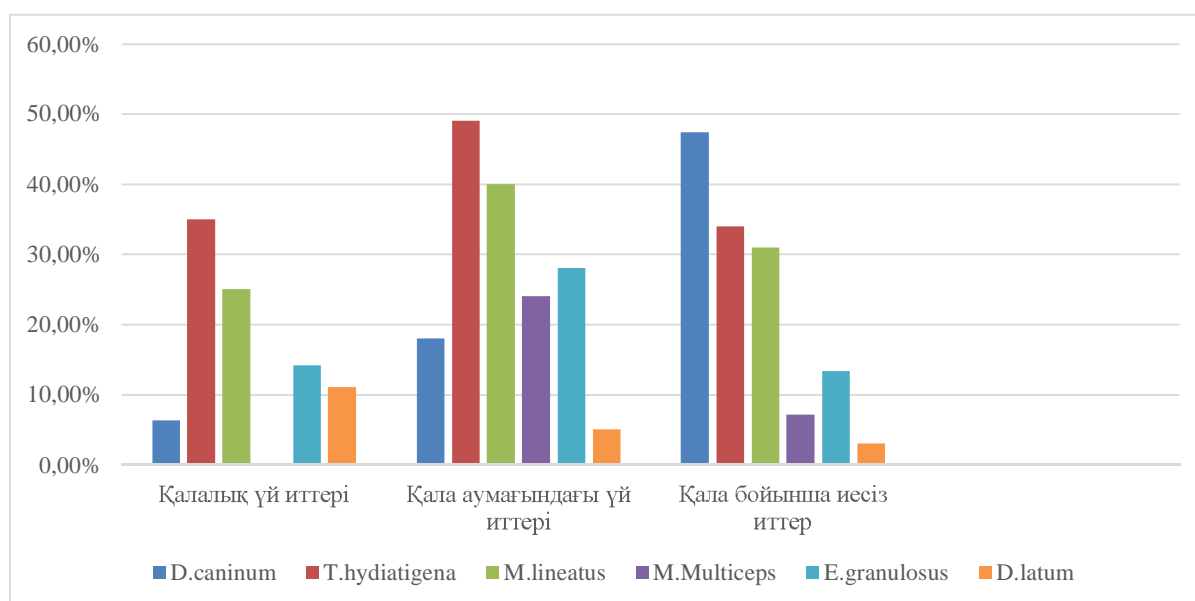
Материалдар мен зерттеу әдістері. Зерттеу жұмысы Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университетінің «Жәрдем Вет» оқу-ғылыми-өндірістік орталығында және «Ветеринариялық медицина және биотехнология» институты «Ветеринария және биоқауіпсіздік» жоғары мектебі зертханасында жүргізілді. Зерттеу Орал қаласы бойынша әр түрлі категориядағы иттер бойынша жүргізілді. Иттердің гельминтофаунасын анықтау мақсатында келесідей әдістер: флотациялық Фюллеборн, Котельников-Хренов әдістері қолданылды [10].

Зерттеу нәтижелері. Зерттеу жұмыстарын талдау қорытындысы бойынша Орал қаласындағы 3 категория бойынша иттерде гельминттердің 11 түрі кездесетіндігі анықталды. Класстық жіктелуі бойынша 6 түрі цестод, 5 түрі нематод. Зерттеу нәтижелері 1 кестеде көрсетілген.

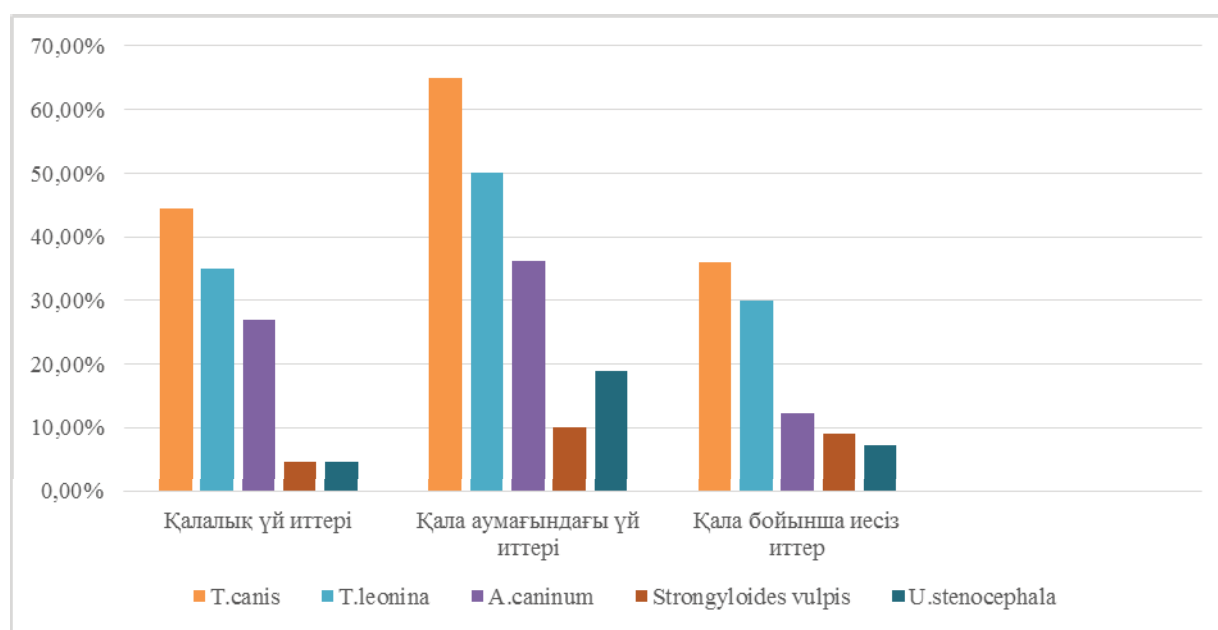
1-кесте. Орал қаласы бойынша иттердің гельминттермен залалдануы

№	Гельминт түрі	Қалалық үй иттері (63)		Қала аумағындағы үй иттері (80)		Қала бойынша иесіз иттер (97)	
		оның ішінде залалданғаны					
		саны	ЭИ%	саны	ЭИ%	саны	ЭИ%
1	2	3	4	5	6	7	8
	Цестодалар						
1	<i>D.caninum</i>	4	6,3	14	18	46	47,4
2	<i>T.hydatigena</i>	22	35	39	49	33	34

1	2	3	4	5	6	7	8
3	M.lineatus	16	25	32	40	30	31
4	M.Multiceps	-	-	19	24	7	7,2
5	E.granulosus	9	14,2	22	28	13	13,4
6	D.latum	7	11,1	4	5	3	3
	Нематодалар						
7	T.canis	28	44,4	52	65	35	36
8	T.leonina	22	35	40	50	29	30
9	A.caninum	17	27	29	36,2	12	12,3
10	S.vulpis	3	4,7	8	10	9	9
11	U.stenocephala	3	4,7	15	19	7	7,2

1-сурет. Иттердің цестодтармен залалдану көрсеткіші

2-сурет. Иттердің нематодтармен залалдану көрсеткіші

Қалалық үй иттері бойынша 6 цестод классынан жиі кездескендері: *D.caninum* (6,3%), *T.hydatigena* (35%), *M.lineatus* (40%), *E.granulosus* (14,2%), *D.latum* (11,1%) (1 сурет). 5 нематод классынан кездескендері: *T.canis* (44,4%), *T.leonina* (35%), *A.caninum* (27%), *S.vulpis* (4,7%), *U.stenocephala* (4,7%) (2 сурет). Қала аумағындағы үй иттері бойынша 6 цестод классынан жиі кездескендері: *D.caninum* (18%), *T.hydatigena* (49%), *M.lineatus* (40%), *M.Multiceps* (24%), *E.granulosus* (28%), *D.latum* (5%) (1 сурет). 5 нематод классынан кездескендері: *T.canis* (65%), *T.leonina* (50%), *A.caninum* (36,2%), *S.vulpis* (10%), *U.stenocephala* (19%) (2 сурет). Қаланың иесіз иттері бойынша 6 цестод классынан жиі кездескендері: *D.caninum* (47,4%), *T.hydatigena* (34%), *M.lineatus* (31%), *M.Multiceps* (7,2%), *E.granulosus* (13,4%), *D.latum* (3%) (1 сурет). 5 нематод классынан кездескендері: *T.canis* (36%), *T.leonina* (30%), *A.caninum* (12,3%), *S.vulpis* (9%), *U.stenocephala* (7,2%) (2 сурет).

Қорытынды. Осылайша Батыс Қазақстан территориясы бойынша иттерде гельминттің 11 түрі кездесетіндігі анықталды. Соның ішінде қалалық үй иттерінде цестоданың 5 түрі (*D.caninum*, *T.hydatigena*, *M.lineatus*, *E.granulosus*, *D.latum*), нематоданың 5 түрі (*T.canis*, *T.leonina*, *A.caninum*, *S.vulpis*, *U.stenocephala*); қала аумағындағы үй иттерінде цестоданың 6 түрі (*D.caninum*, *T.hydatigena*, *M.lineatus*, *M.Multiceps*, *E.granulosus*, *D.latum*), нематоданың 5 түрі (*T.canis*, *T.leonina*, *A.caninum*, *S.vulpis*, *U.stenocephala*); қалалық иесіз иттерде цестоданың 6 түрі (*D.caninum*, *T.hydatigena*, *M.lineatus*, *M.Multiceps*, *E.granulosus*, *D.latum*), нематоданың 5 түрі (*T.canis*, *T.leonina*, *A.caninum*, *S.vulpis*, *U.stenocephala*) кездесеті.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Шалменов М. Ш. Гельминты собак и кошек и их эпизоотологическое значение // Материалы международной научно – практической конференции «Развитие народного хозяйства в Западном Казахстане: потенциал, проблемы и перспективы», посвященной 40 – летию Западно – Казахстанского аграрно – технического университета. – Уральск, 2003. – С. 297 – 298.
2. Шалменов М. Ш., Майканов Н.С., Берсагуров К.А., Куракова З.Г., Шамарова Г.М., Нургалиев И.К. Роль домашних и диких животных в эпизоотологии и эпидемиологии эхинококкоза и других тениидозов в Западном – Казахстанской области // Степи Северной Евразии. Материалы IV международного симпозиума. – Оренбург, 2006. – С. 776 – 778.
3. Лидер Л.А., Акибеков О.С., Токпанов С.С., Ибраев Н.Е., Боровиков С.Н. Гельминты домашних плотоядных в Акмолинской области // Вестник науки Казахского агротехнического университета им. С. Сейфуллина. – Астана, 2010. – № 2. – С.48 – 52.
4. Ысқақов А.А. Алматы қаласындағы қаңғыбас иттердің гельминттерінің эпидемиологиялық және эпизоотологиялық маңыздылығы // Ғылым және білім журналы. – Орал, 2010. – № 2 (19). – 193 – 195 Б.
5. Абдыбекова А.М., Исаков А.А. Гельминты бродячих собак города Алматы // Вопросы нормативно-правового регулирования в ветеринарии. – Санкт – Петербург, 2009. – № 4. – С. 111 – 112.
6. Абдыбекова А.М., Зараженность собак гельминтами в Жамбылской области // Материалы докладов научной конференции «Теория и практика борьбы с паразитарными болезнями» - Москва, 2001. – С.220 – 221.
7. Шалменов М.Ш., Шоныраев Ж.М. Батыс Қазақстан облысы Казталов ауданы иттерінің гельминттермен заландануы // Ғылым және білім журналы. – Орал, 2014. – № 4 (37). – 76 – 80 Б.
8. Крючкова Е.Н. Фауна гельминтов плотоядных животных в Европейской части России // «Теория и практика борьбы с паразитарными болезнями» – Москва, 2012. – № 13. – С. 205 – 208.
9. Каменов К.С., Шинкаренко А.Н. Систематический обзор гельминтозов собак Волгоградской области // журнал Известия. – Волгоград, 2019. – № 1 (53). – С. 211 – 218.
10. Котельников Г.А. Гельминтологические исследования животных и окружающей среды. – Москва: Колос, 1984. – С. 41 – 59.

РЕЗЮМЕ

В статье проведены результаты исследования по выявлению гельминтофауны собак по городу Уральск. Исследования проводились в учебно-научно-производственном центре «Жардем Вет» Западно-Казахстанского аграрно-технического университета им. Жангир хана и лаборатории Высшей школы «Ветеринария и биобезопасность» института «Ветеринарной медицины и биотехнологии». Исследования проводились с использованием методов флотации Фюллеборна и Котельников-Хренова. В результате выявлено 11 видов гельминтов по 3 категориям собак (городских домашних

собак, домашних собак на территории города и городских бесхозных собак). Из них 6 видов цестод, 5 видов нематод. У исследованных собак нематоды встречались в виде *T.canis*, *T.leonina*, *A.caninum*, *S.vulpis*, *U.stenocephala*, цестоды в виде *D.caninum*, *T.hydatigena*, *M.lineatus*, *M.Multiceps*, *E.granulosus*, *D.latum*. Результате проведенных исследований показали, что собаки чаще инвазированы следующими гельминтами: *T.canis*, *T.leonina*, *D.caninum*, *T.hydatigena*. К классу Nematoda относятся виды *T.canis* (ЭИ=48,5%), *T.leonina* (ЭИ=38,3%), *A.caninum* (ЭИ=25,2%), *S.vulpis* (ЭИ=7,9%), *U.stenocephala* (ЭИ=10,3%). К классу Cestoda относятся виды *D.caninum* (ЭИ=23,9%), *T.hydatigena* (ЭИ=39,3%), *M.lineatus* (ЭИ=32%), *M.Multiceps* (ЭИ=13,1%), *E.granulosus* (ЭИ=18,5%), *D.latum* (ЭИ=6,4%). Наибольшая ЭИ характерна для городских бесхозных собак, наименьшая ЭИ характерна для городских домашних собак.

RESUME

The article presents the results of a study to identify the helminth fauna of dogs in the city of Uralsk. The research was carried out in the educational-scientific-production center «Zhardem Vet» of the West Kazakhstan Agrarian-Technical University named after Zhangir Khan and the laboratory of the Higher School «Veterinary Medicine and Biosafety» of the Institute of «Veterinary Medicine and Biotechnology». The research was carried out using the Fülleborn and Kotelnikov-Khrenov flotation methods.

As a result, 11 types of helminths were identified in 3 categories of dogs (urban domestic dogs, domestic dogs in the city and urban ownerless dogs). Of these, 6 types of cestodes, 5 types of nematodes. In the studied dogs, nematodes were found in the form of *T.canis*, *T.leonina*, *A.caninum*, *S.vulpis*, *U.stenocephala*, cestodes in the form of *D.caninum*, *T.hydatigena*, *M.lineatus*, *M.Multiceps*, *E.granulosus*, *D.latum*. The results of the research work showed that dogs are more often infested with the following helminths: *T.canis*, *T.leonina*, *D.caninum*, *T.hydatigena*.